ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Նազինյան Սյուզաննա Բորիսի

Սահմանադրությունը ազգային օրենսդրության համակարգում. տեսական-իրավական վերլուծություն

ԺԲ.00.01 - «Պետության և իրավունքի տեսություն և պատմություն, պետական և իրավական ուսմունքների պատմություն» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

Երևան - 2018

РОССИЙСКО-АРМЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Назинян Сюзанна Борисовна

Конституция в системе национального законодательства: теоретико - правовой анализ

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 - «Теория и история государства и права, история государственных и правовых учений»

Ереван - 2018

Ատենախոսության թեման հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի գիտխորհրդում

Գիտական ղեկավար՝ իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Հ. Մ. Ստեփանյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Ռ. Գ. Պետրոսյան**
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Գ. Մ. Գրիգորյան**

Առաջատար կազմակերպություն՝ ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2019թ. փետրվարի 15-ին, ժամը 17^{00}-ին Հայ-Ռուսական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈԿ-ի Իրավագիտության 063 մասնագիտական խորհրդի նիստում (0051, ք. Երևան, Հովսեփ Էմին փ., 123):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայ-Ռուսական համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2018թ. դեկտեմբերի 25-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու՝ **Ջ. Հ. Հայրապետյան**

Тема диссертации утверждена на заседании Ученого совета Института философии, социологии и права НАН РА

Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор **О. М. Степанян**

Официальные оппоненты: доктор юридических наук, профессор **Р. Г. Петросян**
кандидат юридических наук, доцент **Г. М. Григорян**

Ведущая организация: Образовательный комплекс Полиции РА

Защита состоится 15 февраля 2019г. в 17^{00} часов на заседании специализированного совета 063 по Юриспруденции ВАК РА при Российско-Армянском университете (адрес: 0051, г. Ереван, ул. Овсепа Эмина 123).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки РАУ.

Автореферат разослан 25 декабря 2018г.

Ученый секретарь специализированного совета, кандидат юридических наук **Дж. А. Айрапетян**

Աշխատանքի ընդհանուր բնութագիրը

Թեմայի հետազոտության արդիականությունը ամենից առաջ, պայմանավորված է մեզանում իրականացված սահմանադրական փոփոխությունների համատեքստում վերաիմաստավորել և արժևորել ՀՀ Սահմանադրության դերն ու նշանակությունը ազգային օրենսդրության համակարգում և իրավակարգավորումների ոլորտում: Սույն հետազոտության արդիականությունը նաև նրանում է, որպեսզի բացահայտվի պոզիտիվ իրավունքի նորմատիվ կարգավորիչների համակարգում սահմանադրության՝ որպես պետության հիմնական օրենքի տեղն ու դերը:

Ընդհանրապես գիտական հետազոտությունների մեջ «սահմանադրություն» եզրույթը կիրառվում է տարբեր նշանակություններով և ոչ միանշանակ բնութագրիչներով (խոսում են փաստացի, իրավաբանական, չգրված, «կենդանի» սահմանադրության վերաբերյալ), սակայն մարդկանց մեծամասնության համար սահմանադրությունը՝ մարդու, կոլեկտիվի, հասարակության, պետության կյանքում կարևոր նշանակություն ունեցող հատուկ իրավաբանական փաստաթուղթ է: Այն ամրագրում է հասարակական և պետական կառույցի, մարդու և քաղաքացու իրավական կարգավիճակի, ժողովրդի կողմից հանրային իրավունքի իրականացման հիմքերը, տեղական ինքնակառավարման կազմակերպման սկզբունքները, ինչպես նաև պարունակում է համաշխարհային հանրույթի հետ տվյալ պետության հարաբերությունների վերաբերյալ դրույթներ: Այդ իսկ պատճառով սահմանադրությունը հաճախ անվանում են հիմնական օրենք: Երբեմն նման անվանումը հանդիսանում է պաշտոնական (օրինակ, ԳԴՀ (Գերմանիայի) 1949թ. Հիմնական օրենքը, Ֆինլանդիայի 1999թ. Հիմնական օրենքը): Սույն հետազոտությունում խոսք է գնում իրավական սահմանադրության վերաբերյալ, չնայած նաև կիրառում ենք որոշ փաստացի տվյալներ հասարակական և պետական կառույցի, այս կամ այն երկրում մարդու և քաղաքացու դրության, քաղաքական իրավիճակի (փաստացի սահմանադրության կարևոր տարրի) վերաբերյալ իրական առկա տվյալներ:

Աշխատանքում հետազոտվում է ժամանակակից սահմանադրության էությունը և

առանձնահատկությունները: Ներկայումս աշխարհում գործում են պետությունների 200 և դաշնության սուբյեկտների մոտ 300 սահմանադրություններ (այլ հիմնական օրենքներ): Գոյություն ունի նաև Եվրոպական Միության փաստացի սահմանադրություն, օրինակ՝ Լիսաբոնի պայմանագիրը (2007)[1]:

Գործում են նաև Չինաստանում հատուկ վարչական շրջանների՝ Սյանգանի (1997թ.) և Առմինի (1999թ) հիմնական օրենքները: Հեղինակը փորձ է կատարել տեսականորեն ընդհանրացնել այդ հսկայական փորձը (ներառելով պատմական զարգացման միտումները) և նման հիմքերով բացահայտել ժամանակակից սահմանադրության հիմնական գծերը, սահմանադրական զարգացման միտումները: «Ժամանակակից» բառը տվյալ դեպքում ունի ոչ այնքան ժամանակային, որքան բովանդակային նշանակություն: Ժամանակակից սահմանադրությունը՝ այնպիսի հիմնական օրենք է (որոշ երկրներում մի քանի հիմնական օրենքների համախումբ), որը համապատասխանում է համամարդկային արժեքներին, սոցիալական առաջընթացի պահանջներին և ժողովրդավարական ավանդույթներին: Այս իմաստով տոտալիտար հակադեմոկրատական սահմանադրությունները չեն հանդիսանում ժամանակակից: Դրանցից որոշները հիշատակվում են տվյալ աշխատանքում, սակայն միայն համեմատության նպատակով:

Վերոնշվածով է պայմանավորվում թեմայի հետազոտության արդիականությունը:

Թեմայի գիտական հետազոտության վիճակը: Աշխարհի տարբեր երկրների գիտական գրականության մեջ սահմանադրության, սահմանադրական իրավունքի, սահմանադրական կարգավորման, սահմանադրական վերահսկողության խնդիրներին նվիրվել են աշխատությունների հսկայական քանակություն:

Հայրենական իրավագիտության մեջ սահմանադրականության, սահմանադրության էության և հասկացության, սահմանադրական իրավունքի գիտության զարգացման ոլորտում նշանակալի ներդրում ունեն անվանի պետականագետ-սահմանադրագետներ՝ Վլ. Ռ. Նազարյանը[2], Հ. Մ. Խաչատրյանը[3],

---

[1] Տես՝ Право Европейского Союза. Под. ред. **С.Ю. Кашкина.** М, 2012. էջ 114-115:

[2] Տես՝ **Նազարյան Վ. Լ.** Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության կոնցեպցիան, Երևան, 1992:

[3] Տես՝ **Խաչատրյան Հ. Մ.** Հայաստանի Հանրապետության առաջին Սահմանադրությունը

Ն.Ա. Այվազյանը[4], Գ.Գ. Հարությունյանը[5], Գ.Բ. Դանիելյանը[6] և ուրիշներ:

Ռուս գիտնականներից սահմանադրության և սահմանադրականության հիմնախնդիրների հետազոտության ոլորտում իրենց ծանրակշիռ խոսքն են ասել. Ս.Ա. Ավագյանը[7], Մ. Վ. Բագլայը[8], Բ.Ս. էբզևը[9], Տ.Յա. Խաբրիևան, Վ. Ե. Չիրկինը[10] և այլոք:

Անցյալի մտածողները սկսել են գրել սահմանադրության (կամ դրա նման փաստաթղթերի) վերաբերյալ մինչև դրա փաստացի ծագումը[11]: Առաջատար մտքի ներկայացուցիչները, հանդես գալով թագավորական միահեծան իշխանության դեմ, հիմնադրեցին պետության «արդարացի» կառավարման համար սահմանադրության վերաբերյալ կանխադրույթը: Երբ ծագեց սահմանադրությունը (պետության առաջին սահմանադրությունը ԱՄՆ-ի 1787թ. Սահմանադրությունն էր), փիլիսոփայական մտահանգումները լրացվեցին Եվրոպայի, Ասիայի, Աֆրիկայի, Ամերիկայի, Ավստրալիայի և Օկեանիայի տարբեր պետությունների սահմանադրական հետազոտություններով:

Ներկայումս գոյություն ունեն աշխատությունների հսկայական քանակություն, որոնք նվիրված են բազմաթիվ պետությունների սահմանադրություններին: Դրանց բովանդակությունը բացահայտվում է նաև տարբեր պետությունների պետական կառուցվածքի վերաբերյալ ընդարձակ աշխատություններում: Առաջարկվող աշխատանքը՝ ժամանակակից սահմանադրության հայեցակարգի ստեղծման փորձ է: Իհարկե հեղինակի եզրակացությունները և հետևությունները չեն հանդիսանում

(պետահիրավական վերլուծություն): Գիտական զեկուցման ձևով իրավ. գիտ. դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսություն: Երևան, 1998:

[4] Տես՝ **Այվազյան Ա.Ն.** Սահմանադրության էությունը և բովանդակությունը (համեմատական սահմանադրական վերլուծություն): Երևան 2005:

[5] Տես՝ **Հարությունյան Գ. Գ.** Սահմանադրական մշակույթ, պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրա ները: Վերահրատարակություն՝ լրամշակումներով: Երևան, 2016: Նույնի՝ Սահմանադրական մշտադիտարկում: Երևան, 2016:

[6] Տես՝ **Դանիելյան Գ. Բ.** Սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի դրույթները և դրանց իրացման հիմնական ուղղությունները Հայաստանի Հանրապետությունում (համահեղինակներ՝ Վ.Ն. Այվազյան, Ա.Ա. Մանասյան), Երևան 2015:

[7] Տես՝ **Авакьян С. А.** Конституция России: природа, эволюция, современность. 2-е изд. М., 2000.

[8] Տես՝ **Баглай М. В.** Конституционное право Российской Федерации. Учебник для вузов. М. 1997.

[9] Տես՝ **Эбзеев Б. С.** Введение в Конституцию России. М. 2013.

[10] Տես՝ **Хабриева Т. Я., Чиркин В.Е.** Теория современной конституции.М., 2005.

[11] Մանրամասն տես՝ **Հարությունյան Գ.** Սահմանադրական մշակույթ, պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները: Վերահրատարակություն՝ լրամշակումներով: Երևան, 2016, էջ 64-129:

վերջին ատյանի ճշմարտություն, քանի որ ստեղծվում են սահմանադրություններ, ձևավորվում սահմանադրական իրավունքի նոր ճշմարտություններ, նոր գաղափարներ, հայեցակարգեր և հիպոթեզներ[12]: Այս ամենը պահանջում է մշտական տեսական վերլուծություն և վերաիմաստավորում:

Տեսական ընդհանրացումներին զուգահեռ հեղինակը տվյալ աշխատանքում առաջադրել է նաև գործնական խնդիրներ, ըստ հնարավորության առաջարկել ժամանակակից սահմանադրության մոդելի համար առաջարկություններ և եզրակացություններ: Նպատակը կայանում է նրանում, որպեսզի փորձել գտնել սոցիալականացված, հետինդուստրալ, ժողովրդավարական հասարակության պայմաններում ժամանակակից դարաշրջանի որոշ հասարակական հարաբերությունների կարգավորման համար օպտիմալ սահմանադրական ձևակերպումներ:

Տվյալ փուլում մարդկային զարգացման ընդհանուր միտումը հավանաբար հանդիսանում է նոր հասարակական կառուցվածքին՝ սոցիալական շուկայական հարաբերություններին համընթաց շարժումը: Դա կհանդիսանա հասարակության հատուկ տեսակ, որը կընդունի տարբեր երկրների և քաղաքակրթությունների ձեռքբերումները վերաիմաստավորված, վերամշակված ձևով: Ժամանակակից սահմանադրությունը պետք է համապատասխանի վերջինիս:

Հարատև սահմանադրություններ, որոնք պիտանի են բոլոր ժամանակների և ժողովուրդների համար, զարգացող հասարակությունում գոյություն ունենալ չեն կարող:

Ժամանակակից սահմանադրության տեսական հիմքերի մշակումը կարող է օգտակար հանդիսանալ նաև այդ նպատակների համար: Հայտնի է, որ չկա առավել գործառնական, քան լավ տեսությունը: Հեղինակը գիտակցում է, որ ժամանակակից սահմանադրության վերաբերյալ տեսական պատկերացումները, աշխատանքում առաջարկված տեսական-իրավական ձևակերպումները հեռու են կատարելիությունից, սակայն գտնում է նաև, որ սույն հետազոտությունը ինչ-որ աստիճանով խորացնում է իմացությունը քննարկվող հիմնախնդրի տեսական և

[12] Մանրամասն տես՝ **Хабриева Т. Я., Чиркин В. Е**. Теория современной конституции. М., 2005. Конституция в XXI веке. Сравнительно-правовое исследование. Отв. ред. В.Е. Чиркин. М, 2014.

գործնական կողմերի վերաբերյալ:

Ատենախոսական աշխատանքի հիմնական նպատակն է իրավունքի համընդհանուր տեսության առումով բացահայտել սահմանադրության էությունը և բնութագրական հատկանիշները, ինչպես նաև հիմնավորել ՀՀ Սահմանադրության տեղն ու դերը ազգային օրենսդրության համակարգում:

Հետամուտ լինելով այդ նպատակին, հեղինակը առաջադրել է հետևյալ **խնդիրները.**

– բացահայտել Սահմանադրության էությունը, նրա բնութագրիչ գծերը և կապը սահմանադրականության ու սահմանադրական մշակույթի հետ,

– վերլուծել ՀՀ սահմանադրության տեղն ու դերը ազգային օրենսդրության համակարգում,

– բացահայտել ՀՀ Սահմանադրության՝ հիմնարար նորմատիվ իրավական ակտի համակարգաստեղծ դերը ազգային օրենսդրության վերափոխության և զարգացման գործընթացում

– վերլուծել ՀՀ Սահմանադրության և օրենսդրության նորմատիվ իրավական ակտերի միջև համակարգված կապերը,

– մշակել առաջարկություններ գործող օրենսդրության կատարելագործման վերաբերյալ, որոնք բխում են ՀՀ փոփոխված Սահմանադրության դրույթներից,

– ներկայացնել ազգային օրենսդրության սահմանադրականացման հիմնական ուղղությունները:

Հետազոտության տեսական հիմքն են կազմել հայրենական և արտասահմանյան ճանաչված գիտնականների, մասնավորապես՝ Ս.Ա.Ավագյանի, Ն.Ա.Այվազյանի, Գ.Բ. Դանիելյանի, Գ.Գ. Հարությունյանի, Վլ. Ռ. Նազարյանի, Հ.Մ. Խաչատրյանի, Մ.Վ. Բագլայի, Բ.Ս. Էբզևի, Տ. Յա. Խաբրիևաի, Վ. Ե. Չիրկինի և այլոց աշխատությունները:

Հետազոտության նորմատիվ հիմքը:

Սույն աշխատանքի համար նորմատիվ բազա է հանդիսանում ՀՀ Սահմանադրությունը, արտասահմանյան երկրների սահմանադրությունները, ազգային օրենսդրությունը, գիտական և պաշտոնական դոկտրինները (հայեցակարգերը):

Հետազոտության գիտական նորույթը:

Սույն ատենախոսական աշխատանքի գիտական նորույթը նրանում է, որ իրավունքի ընդհանուր տեսության տեսանկյունից հեղինակը համակողմանի և համակարգված ձևով վերլուծության է ենթարկել սահմանադրության՝ ընդհանրապես և ՀՀ Սահմանադրության՝ մասնավորապես էությունը և առանձնահատկությունները և տեղն ու դերը ազգային օրենսդրության համակարգում:

Աշխատանքում բացահայտվել է նաև Սահմանադրության ազդեցության հիմնական ուղղությունները ազգային օրենսդրության համակարգի զարգացման վրա, ինչպես նաև հատուկ ուշադրություն է դարձվել Սահմանադրության արժեբանության և նրա անմիջապես գործողության վրա՝ իրավական կարգավորման արդյունավետության ապահովման հիմնախնդիրների հետ կապված համարժեք լուծումներ ձևակերպելու տեսանկյունից:

Բացի վերոնշվածից, աշխատանքում հիմնավորվում է հեղինակային հայեցակարգային մոտեցումը, համաձայն որի. Սահմանադրությունը ոչ միայն նորմատիվ իրավական ակտ է, այլև հասարակական-քաղաքական համաձայնության առաջնային փաստաթուղթ, յուրահատուկ «հասարակական դաշինք» ոչ միայն քաղաքական ուժերի, սոցիալական խմբերի, այլև «կառավարողների» և «կառավարվողների» միջև՝ կայունության և փոխզիջումների, ընդհանուր նպատակների ու անվտանգության վերաբերյալ:

Գիտական նորույթի տարրեր են պարունակում նաև պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթներում.

1. Սահմանադրությունը որպես հիմնադիր իրավաքաղաքական փաստաթուղթ, ամենից առաջ, իրենից ներկայացնում է քաղաքացիական հասարակության միասնական համաձայնության իրավաբանական պայմանագիր (դաշինք)՝ անհատի, հասարակության և պետության միջև փոխադարձ իրավունքների և պարտականությունների, սոցիումի առջև ծառացած խնդիրների համարժեք լուծումների վերաբերյալ:

2. Սահմանադրությունը ինքնին իրավական, սոցիալ-քաղաքական և մշակութային արժեքային համակարգ է, որը պատմականորեն ձևավորված ազգային

գոյին բնորոշ օրգանական հատկանիշ է՝ իր կոնկրետ առանձնահատկությունների, ժամանակի խնդիրների, դրանց հնարավոր լուծումների ու իրավակարգավորումների տեսանկյունից:

3. Աշխատանքում ճշգրտվում է ազգային օրենսդրության համակարգի հասկացությունը, համաձայն որի՝ այն մեկնաբանվում է որպես նորմատիվ իրավական ակտերի միասնական և ամբողջական հանրագումար, որը պարունակում է ազգային իրավունքի նորմերի հիմնական զանգվածը՝ որպես միասնական ամբողջականություն, որը բաղկացած է Սահմանադրության նորմերով, սկզբունքներով և ելակետային դրույթներով, իրավունքի ճյուղերով, ենթաճյուղերով, ինստիտուտներով և նորմերով, բարձրագույն դատական ատյանների դիրքորոշումներով և նախադեպային իրավունքով:

4. Աշխատանքում հիմնավորվում է ազգային օրենսդրության քառաստիճան կառուցվածքը, ա) բնական (բանական) իրավունքը (իր սկզբունքներով և հիմնադրույթներով), բ) միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներն ու նորմերը (ամենից առաջ՝ ՀՀ վավերացրած կամ հաստատած միջազգային պայմանագրերի (համաձայնագրերի, կոնվենցիաների) նորմատիվ դրույթները, գ)պոզիտիվ իրավունքի նորմերը (Սահմանադրության, օրենսդրական և ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերը), դ) օժանդակ իրավունքի աղբյուրների նորմերը (նախադեպային իրավունքը, իրավական դիրքորոշումները, սովորութային իրավունքի նորմերը):

5. Ազգային օրենսդրության նորմատիվ իրավական ակտերի համակարգում առանձնացվում է ՀՀ Սահմանադրությունը: Այս առումով հանգամանորեն ուսումնասիրվել է ՀՀ Սահմանադրության առանձնահատկությունները, գերակայությունը, անմիջական գործողությունը, սոցիալական արժեքը, կայունությունը:

Կարևորվում է նաև Սահմանադրության կողմից պետության իրավաստեղծ, իրավակիրառ և իրավապահպան գործառույթների իրականացման հիմնական ուղենիշների կանխորոշումը:

6. Աշխատանքում հիմնավորվում է սահմանադրական օրենքների և սովորական օրենքների անխզելի կապը և միասնականությունը ՀՀ Սահմանադրության և գործող

օրենսդրության հետ:

Առանց սահմանադրական ընդհանուր դրույթների կոնկրետացմանը նշված օրենքներում հիմնական օրենքը լիարժեքորեն չի իրականացնի իր սահմանադրական գործառույթները, որը թույլ է տալիս ենթադրելու, այսպես կոչված, «կենդանի և հարաշարժ» Սահմանադրության մասին, ինչպես նաև հիմնավորվում է հետևյալ տեսակետը. ՀՀ Սահմանադրությունը հանդես է գալիս որպես ազգային օրենսդրության զարգացման հայեցակարգային ծրագիր, հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման հիմնական միջոց:

7. Աշխատանքում առանձնացվում են ՀՀ Սահմանադրության հիմնական գործառույթները՝ համակարգաստեղծ, կայունացնող, նորմատիվ իրավական զանգվածի հաջորդականության ապահովման, ազգային օրենսդրության զարգացման, հիմնադրական, իրավակազմիչ և համակարգավորիչ: Բացահայտված է նշված յուրաքանչյուր գործառույթի իրավաբանական-առարկայական բովանդակությունը, որի շնորհիվ գործող ազգային օրենսդրության համակարգում նախանշվում է նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգությունը (հիերարխիա), որոշվում է նորմատիվ իրավական ակտերի գործողության սահմանները և դրանց շփման եզրերը իրավունքի այլ աղբյուրների հետ և դրանով իսկ ապահովվում է նորմատիվ իրավական ակտերի միասնական իրավական տարածությունը:

8. Հեղինակի կողմից հիմնավորվում է այն տեսակետը, ըստ որի սահմանադրաիրավական կարգավորման տարրերը գոյություն ունեն բոլոր ճյուղային իրավական ռեժիմների իրացման կառուցակարգերում: ՀՀ Սահմանադրության դրույթների գործողությունը կրում է համալիր, բազմակողմ և համապարփակ բնույթ, ինչպես նաև ապահովվում է պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և հասարակական ինստիտուտների մշտական և անխափան փոխներգործությունը, խթանում է ազգային սահմանադրական մշակույթի և սահմանադրականության կայացման ու զարգացման գործընթացը, ապահովում է ազգային օրենսդրության և իրավունքի ճյուղերի գործառնության միասնականությունը:

9. Սահմանադրությունը խթանում է ազգային օրենսդրության և հասարակական

հարաբերությունների սահմանադրականացմանը: Իդեալական առումով սահմանադրականությունը սահմանադրական սկզբունքների և նորմերի իրական իրողություն են հասարակական կյանքում (սա իդեալական տարբերակ է, որին ձգտում են իրավական համակարգերը): Գործնական առումով սահմանադրականությունը սահմանադրական դրույթների անընդմեջ կայացման գործընթաց է առնվազն երեք հարթություններում. իրավական գիտակցությունում, իրավունքի համակարգում և իրավակիրառ պրակտիկայում: Այստեղ խոսքը ոչ թե պարզապես սահմանադրական նորմերի իրացումն է պոզիտիվ իրավունքում և իրավահարաբերություններով, այլև սահմանադրական մշակույթի և սահմանադրականության դոկտրինի գիտակցական «սեփականաշնորհումն» է իրավունքի բոլոր սուբյեկտների կողմից:

10. Աշխատանքում հիմնավորվում է այն մոտեցումը, ըստ որի ՀՀ Սահմանադրության ծրագրային ներգործությունը օրենսդրության և իրավունքի համակարգի վրա իրականացվում է հետևյալ հիմնական ուղղություններով, նոր նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունումով, գործող օրենսդրության ակտերի համապատասխանեցումը ՀՀ Սահմանադրությանը, նոր սահմանադրաիրավական ինստիտուտների ստեղծումով, ՀՀ Սահմանադրությանը չհակասող միջազգային պայմանագրային նորմերի ինպլեմենտացիայի միջոցով, սահմանում է ազգային օրենսդրության զարգացման մարտավարությունը և ռազմավարությունը, ապահովում է սահմանադրական օրինականությունը օրենսդրական համակարգում:

11. Աշխատանքում բացահայտվում են սահմանադրաիրավական նորմերի առանձնահատկությունները ազգային իրավունքի համակարգում: Այս առումով սահմանադրաիրավական նորմը որոշվում է որպես ելակետային հիմնադիր բնույթի ընդհանուր վարքագծի կանոն, որով սահմանվում է գործող օրենսդրության և իրավունքի համակարգի ելակետային սկզբունքները, պետական և հասարակական կարգի հիմունքները, անձի իրավական կարգավիճակը և իրավական համակարգի հիմնային բնույթի այլ հարցերը: Գործող օրենսդրության և իրավունքի համակարգի այլ նորմերը սահմանադրական դրույթների նկատմամբ հանդես են գալիս որպես հատուկ նորմեր, որոնք չպետք է հակասեն Սահմանադրության և սահմանադրական օրենքների դրույթներին: Հատուկ ընդգծվում է նաև ընդհանուր սահմանադրական

նորմերի և իրավունքի ճյուղային նորմերի դիալեկտիկական փոխկապակցվածությունը:

Հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը:

Աշխատանքի տեսական նշանակությունը նրանում է, որ մենագրության մակարդակով համակարգված ձևով վերլուծության է ենթարկվել ՀՀ Սահմանադրության դերն ու նշանակությունը ազգային օրենսդրության և իրավունքի համակարգում, բացահայտվել է սահմանադրական ընդհանուր նորմերի և ճյուղային իրավունքի հատուկ նորմերի դիալեկտիկական հարաբերության հիմնախնդիրները, իսկ ստացված արդյունքները անշուշտ ճանապարհ կհարթի հետագա հետազոտողների և ուսումնասիրողների համար:

Գործնական առումով հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել պետական ապարատի աշխատակիցների, ինչպես նաև «Պետության և իրավունքի տեսություն», «Սահմանադրական իրավունք», «Ուսմունք սահմանադրության մասին», ընդհանուր և հատուկ դասընթացների ուսումնասիրության ժամանակ:

Հետազոտության արդյունքների փորձաքննությունը: Սույն ատենախոսական աշխատանքը կատարվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնում, որտեղ տեղի է ունեցել նաև աշխատանքի քննարկումը և երաշխավորումը: Ատենախոսական աշխատանքի հիմնական դրույթներն իրենց արտացոլումն են ստացել հեղինակի մի շարք գիտական հրապարակումներում:

Աշխատանքի կառուցվածքը: Սույն աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երկու գլխից, վեց ենթագլխից, ամփոփումից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Աշխատանքի հիմնական բովանդակությունը

Ներածության մեջ հիմնավորվում է ատենախոսության թեմայի հետազոտության արդիականությունը, ներկայացվում է գիտական մշակվածության աստիճանը, հետազոտության նպատակը, օբյեկտը, առարկան, մեթոդաբանական հիմքերը, գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող դրույթները,

ատենախոսական աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը:

Աշխատանքի առաջին գլուխը՝ **«Սահմանադրության կոնցեպտը և օրենսդրության համակարգի ընդհանուր բնութագիրը»** վերտառությամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին գլխի առաջին ենթագլխում՝ **«Սահմանադրության կոնցեպտը. պատմատեսական ասպեկտները»** վերնագրով, հեղինակը համակարգված և իրավահամեմատական վերլուծության է ենթարկել սահմանադրության կոնցեպտի բովանդակությունը և պատմական զարգացման հիմնական ուղենիշները:

Սահմանադրության, որպես պետության հիմնական օրենքի ձևավորումն ու զարգացումն ունի երկարուձիգ տարիների պատմություն, որի հիմնախնդիրը մշտապես գտնվել և շարունակվում է գտնվել իրավաբան-պատմաբանների, իրավաբան-տեսաբանների, սահմանագրագետների, քաղաքագետների գիտական հետաքրքրությունների կիզակետում:

Եվրոպայում և Հյուսիսային Ամերիկայում սահմանադրությունների և սահմանադրական ակտերի երևան գալը պայմանավորված է պատմաքաղաքական և սոցիալ-տնտեսական համալիր գործոններով: Այս առումով, առաջին սահմանադրությունները՝ որպես ազատական-իրավաբանական իրավամտածողության արդյունքներ, ուղղված էին գաղութատիրության, ավատական միահեծան կարգերի և հասարակության դասակարգային շերտավորման դեմ: Սահմանադրությունները երևան եկան հաստատելու հասարակության բոլոր անդամների ազատությունը և հավասարությունը, բոլորի հավասարությունը օրենքի և դատարանի առջև, օրենքի գերակայությունը հասարակական հարաբերությունների բոլոր ոլորտներում և վերահսկելի պետական իշխանություն:

Առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Սահմանադրության հասկացությունը և էությունը»** վերնագրով, հեղինակը քննական վերլուծությունների արդյունքների հիման վրա ներկայացնում է սահմանադրության հասկացությունը և բացահայտում է նրա էությունը:

Սույն ատենախոսական աշխատանքում սահմանադրությունը դիտարկվում է որպես պետության հիմնական օրենք կամ հիմնադիր իրավաքաղաքական փաստաթուղթ: Ժամանակակից սահմանադրության՝ որպես հատուկ

իրավաբանական փաստաթղթի էության առանձնահատկությունները կայանում են նրանում, որ անձն իրենից ներկայացնում է տարբեր սոցիալական ուժերի կենսական շահերի, նրանց փոխզիջումների և կոնսենսիուսի, հասարակության կողմից ընդունվող համամարդկային արժեքների նորմատիվ-իրավական արտահայտում իրականացված բարձրագույն իրավական ակտում՝ հիմնական օրենքի մակարդակում:

Աշխատանքի առաջին գլխի երրորդ ենթագլխում՝ **«Գործող օրենսդրության համակարգի ընդհանուր իրավաբանական բնութագիրը»** վերնագրով, հանգամանալից քննարկվել է գործող ազգային օրենսդրության համակարգի ընդհանուր իրավաբանական բնութագրիչները:

Օրենսդրությունը լինելով իրավունքի ենթահամակարգ, չափազանց բարդ կազմավորում է, և իր հերթին կարող է դիտվել որպես առանձին համակարգ: Օրենսդրությունը, որպես առանձին համակարգ, կարելի է քննարկել բովանդակության և կառուցվածքի առումով, որն այդ բովանդակության արտահայտման եղանակն է՝ ձևը: Կառուցվածքային առումով, օրենսդրությունն ինքը կազմված է առանձին խոշոր խմբերից, որոնք ուղղված են հասարակական կյանքի առանձին ոլորտների կարգավորումը: Իրենց հերթին, օրենսդրության խոշոր խմբերը բաղկացած են առանձին ճյուղերից և ինստիտուտներից:

Օրենսդրության համակարգը՝ որպես նորմատիվ իրավական ակտերի համակցություն, որոնց ձևավորման գործում նշանակալից է սուբյեկտիվ գործոնը, պայմանավորված իրավաբանական պրակտիկայի պահանջներով: Օրենսդրության համակարգի կառուցվածքը համարվում է երկչափ: Ուղղահայաց կառուցվածքը հիերարխիկ է, ըստ նորմատիվ-իրավական ակտերի իրավազորության (իրավաբանական ուժի): Օրենսդրության հորիզոնական (ճյուղային) կառուցվածքը հիմնականում ձևավորվում է հասարակության մեջ օբյեկտիվորեն ստեղծված համակարգի ազդեցության տակ:

Օրենսդրության համակարգի միջուկն են կազմում մի շարք հիմնակազմ ճյուղեր՝ սահմանադրական, վարչական, քաղաքացիական, քրեական և այլ ճյուղերի օրենսդրությունները և դրանց կեցության դատավարական (օրինակ՝ քրեական դատավարություն, քաղաքացիական դատավարություն, սահմանադրական

դատավարություն, վարչական դատավարություն) ձևերը: Ընդ որում, օրենսդրության հիմնակազմ ճյուղերի հիմքը սահմանադրական օրենսդրությունն է և դրա իրացման երաշխիքը՝ սահմանադրական օրինականության ապահովվումն է:

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը՝ **«Սահմանադրությունը և գործող օրենսդրության համակարգի փոխհարաբերության հիմնախնդիրը»** վերտառությամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Երկրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ **«Օրենսդրության համակարգում Սահմանադրության անմիջական գործողության հիմնախնդիրները»** վերնագրով, վերլուծության է ենթարկվել սահմանադրության անմիջական գործողության հետ կապված հիմնախնդիրների համալիրը:

Իրականացված սահմանադրական բարեփոխումների հիմնական նպատակներից է, որպեսզի հիմնական օրենքը գրված փաստաթղթից վերածվի կենդանի գործող իրավունքի:

Սահմանադրությունը որպես միասնական քաղաքական-իրավաբանական փաստաթուղթ ազգային օրենսդրության համակարգում պետք է գործի երկակի եղանակով՝ անմիջականորեն և Սահմանադրությունից բխող օրենսդրական ակտերի միջոցով:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Սահմանադրությունը և օրենսդրության համակարգվածության հիմնախնդիրը»** վերնագրով, քննարկվում են Սահմանադրության դերակատարությունը ազգային օրենսդրության համակարգման գործում: Այս առումով, աշխատանքում հիմնավորվում է այն տեսակետը, ըստ որի Սահմանադրությունը յուրահատուկ կենտրոնաձիգ ուժն է, որն իր շուրջն է համախմբում գործող օրենսդրությունը և միաժամանակ նպաստելով օրենսդրության համակարգում գոյություն ունեցող իրավական հակասությունների և բացերի հաղթահարմանը:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում՝ **«Օրենսդրության համակարգում սահմանադրական գործառույթների դերն ու նշանակությունը»** վերնագրով հեղինակը վեր է հանել սահմանադրական գործառույթների դերն ու նշանակությունն օրենսդրության համակարգում և իրավակարգավորումների ոլորտում:

Սահմանադրական կարգավորման շրջանակները, ժամանակակից հասարակությունում խթանում են օրենսդրության համակարգի զարգացումը, իրավակիրառ պրակտիկայի կատարելագործումը և իրավագիտակցության աստիճանի բարձրացումը: Սահմանադրությունը վերածվում է այն իրավաբանական հիմքի, որն ապահովում է իրավական և ինստիտուցիոնալ համակարգերի բնականոն գործառնությունը:

Ամփոփման մեջ հեղինակը շարադրել է հետազոտության արդյունքների հիման վրա մշակված եզրակացությունները, որոնք հանգում են հետևյալին.

1. Չնայած «սահմանադրություն» եզրույթի պատմական երկարատև վաղեմությանը, ժամանակակից իմաստով սահմանադրություններն առաջացել են բուրժուադեմոկրատական հեղափոխությունների դարաշրջանում (XVIII-XIX դարերում) և դրանք ուղղված էին սովորական միահեծան թագավորական իշխանությունների և շերտավորված դասային անհավասարության դեմ: Այս առումով, սահմանադրությունները եկան հաստատելու իշխանության կազմակերպման իրավական (արդարացի) ձևը, մարդու իրավունքների հարգումը, իրավունքի իշխանության գերակայությունը:

2. Սահմանադրությունը որջ ժողովրդի կամքն արտահայտող բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված, իրավաստեղծման, իրավակիրառության և իրավագիտակցության համար իրավաբանական հենք հանդիսացող հիմնադրական իրավաքաղաքական նորմատիվ իրավական ակտ է և «հասարակական դաշինքի» քաղաքական փաստաթուղթ:

3. Ժամանակակից սահմանադրությունը ոչ միայն իրավաքաղաքական փաստաթուղթ է, այլ նաև հասարակության և սոցիալ-քաղաքական ուժերի փոխզիջումների և շահերի հավասարակշռված իրավական ամրագրում է: Դրանք մարդկանց, սոցիալական խմբերի և ողջ հասարակության փոխհամաձայնեցված շահերի և բազմակողմանի կապերն են:

Սահմանադրությունը նաև ազգային և համամարդկային իրավական արժեքների իրավաբանական ամրագրման փաստաթուղթ է: Այս առումով, կարելի է հավաստել, որ ժամանակակից ժողովրդավարական, սոցիալականացված, ինֆորմացված հասարակության պայմաններում սահմանադրության էությունը կարող է

բնութագրվել որպես հիմնական օրենքով ժողովրդի համընկնող կենսական շահերի ամրագրում, համամարդկային արժեքների ընդունում և այդ հենքի վրա հասարակությունում ձեռք բերված փոխզիջման կամ կոնսենսուսի իրավաբանական ամրագրում:

4. Սահմանադրության բովանդակությունն առավել խորը և բազմակողմ է: Ժամանակակից սահմանադրության բովանդակությունը՝ հասարակության մեջ ձեռք բերված կոնկրետ փոխզիջման նորմատիվ իրավական արտահայտման եղանակ է: Արտաքնապես բովանդակությունը ներկայացված է հիմնական օրենքի նորմերի համախմբով, իսկ կոնկրետ սահմանադրության առումով՝ սահմանվում են մարդու - հասարակության - պետության փոխկապվածության և փոխհամաձայնեցվածության իրավական հիմքերը:

5. Սահմանադրության բովանդակությունը երկակի բնույթ ունի՝ սոցիալական և իրավաբանական: Սոցիալական բովանդակությունը՝ մարդու - հասարակության - պետության շահերի խելամիտ համադրումն է հիմնական օրենքում:

Սահմանադրության իրավաբանական բնույթը՝ բուն նորմատիվ իրավական նյութն է (համապարտադիր և օրինակելի վարքագծի կանոնների հանրագումարն է), որոնք մարմնավորված են սահմանադրական նորմերում, սկզբունքներում, ինստիտուտներում և գործող օրենսդրության մյուս նորմերի նկատմամբ օժտված են հիմնադիր և բարձրագույն իրավաբանական ուժով:

Սոցիալական և իրավաբանական բովանդակության առանձնահատկություններով պայմանավորված որոշվում է սահմանադրության էությունը, հասարակական - քաղաքական նշանակությունը և իրավաբանական բնույթը:

6. Օրենսդրությունը՝ որպես հարաբերական ինքնուրույն համակարգ ենթասահմանադրական է և կառուցված է սահմանադրական օրինականության հենքի վրա: Այն ունի կուռ տրամաբանական կառուցվածք՝ աստիճանակարգված է իրավաբանական ուժի իրավազորության սկզբունքով. Սահմանադրական օրենքներ, վավերագրած միջազգային պայմանագրեր, օրենքներ, սովորական օրենքներ, բարձրագույն դատական ատյանների իրավական դիրքորոշումներ և վերջնական որոշումներ, ենթաօրենսդրական ակտեր, կորպորատիվ նորմեր:

7. Սահմանադրության և գործող օրենսդրության փոխհարաբերակցությունը հիմնական կրում է շեշտված միակողմանի բնույթ՝ Սահմանադրության գերակայող դիրքով: Այս առումով, Սահմանադրությունը օրենսդրության նկատմամբ օժտված է ոչ միայն բարձրագույն իրավաբանական ուժով, այլև հանդես է գալիս որպես օրինագծերի մշակման ծրագիր և ուղեցույց՝ գործող օրենսդրության կատարելագործման և զարգացման համար: Դա տեղի է ունենում հետևյալ ուղղություններով. ա) սահմանադրական նորմերը կոնկրետացվում են օրենսդրական ակտերի միջոցով (ընդունվում են նոր նորմատիվ իրավական ակտեր կամ կատարվում են համապատասխան փոփոխություններ գործող ակտերի բովանդակության մեջ), բ) ընդունվում են Սահմանադրությամբ չնախատեսված, սակայն Սահմանադրությանը չհակասող նորմատիվ իրավական ակտեր՝ հասարակության իրավական պահանջմունքների անհրաժեշտությունից ելնելով, գ) ընդունվում են նոր նորմատիվ իրավական ակտեր, որոնք բխում են վավերացված (հաստատած) միջազգային պայմանագրերի դրույթներից:

8. Սահմանադրությունը գործող օրենսդրության համակարգի վրա ներգործում է իր գործառույթների միջոցով: Սահմանադրության գործառույթն այն արդյունավետ պետահրավական կառուցակարգն է, որի միջոցով ապահովվում է գործող օրենսդրության կայունությունը, միասնականությունը, որոշակիությունը և առաջընթաց զարգացումը:

Սահմանադրության գործառույթները գործունեության հիմնական ուղղություններն են, որոնց միջոցով իրականացնում է հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացումը, ապահովվում է սահմանադրական օրինականությունը գործող օրենսդրության համակարգում և իրավակիրառ պրակտիկայում:

9. Մեր տեսանկյամբ ցանկացած սահմանադրության հիմնական գործառույթների շարքին դասվում են՝ հիմնադիր, օրինականացման, իրավաբանական (օրենսդրության, իրավակիրառ պրակտիկայի, իրավագիտակցության զարգացման համար իրավաբանական հիմքի գործառույթ), կազմակերպչական, կայունացնող և ծրագրային: Այս գործառույթները, հստակորեն նկատելի են XXI դարի սահմանադրությունների մեջ, տարանջատված չլինելով

«չինական պարիսպով», իրական կյանքում դրանք հատվում են:

Ատենախոսական աշխատանքի հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ գիտական հրապարակումներում՝

Մենագրություններ

1. Սահմանադրության կոնցեպտը. Պատմատեսական վերլուծություն: Երևան, 2016, 76 էջ:

2. Սահմանադրությունը և ժամանակակից հասարակությունը: Երևան, 2016, 72 էջ:

Գիտական հոդվածներ

1. Սահմանադրության դերն ու նշանակությունն իրավական պետության ձևավորման և իրավունքի գերակայության հաստատման խնդրում // «Փիլիսոփայությունն արդի աշխարհում» ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ: Երևան, 2016, նոյեմբեր 17, էջ 279-290:

2. Սահմանադրության արժեքանությունը // «Արդարադատություն», 2016, N 4 (35), էջ 57-60:

3. Ազգային օրենսդրության համակարգի կատարելագործման հարցի շուրջ // «Արդարադատություն», 2017, N 1 (36), էջ 50-55:

4. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության անմիջական գործողության հիմնախնդիրը // «Արդարադատություն», 2017, N 3 (38), էջ 54-57:

5. ՀՀ Սահմանադրությունը և գործող օրենսդրությունը // «Կանթեղ», 2017, N 1 (70), էջ 184-191:

Резюме

Назинян Сюзанна Барисовна

Конституция в системе национального законодательства: теоретико-правовой анализ

В данном диссертационном исследовании всесторонне и обстоятельно изучаются понятия и сущность конституции, ее роль и место в национальном законодательстве.

Актуальность темы диссертационного исследования обусловлена коренными политическими и конституционными изменениями в Республике Армения.

В диссертационной работе предпринята попытка осмысления с учетом исторического опыта социальной, правовой и экономической природы конституции, как оформившегося в конце XVIII в. правового инструмента управления, имеющего двойственную природу. С одной стороны, историческое появление конституции как правового акта связано со структурными социально-экономическими сдвигами в развивающихся обществах, когда конституции заменяли собой монархов и были инструментом общества, которое договаривалось с государством. С другой стороны, эволюция сущности конституции за прошедшие два века практически полностью изменила ее содержание, когда не общество диктует государству свои условия, а государство с помощью конституции устанавливает нормальные функционирования общества, необходимые для правовых установок и гарантий.

В этом смысле, автор констатирует, что в современную эпоху конституция играет все более значимую роль для актов прямого действия в защите от всяких угроз правам и свободам, жизни и достоинству, правовой безопасности, устойчивому развитию и другим непреложным ценностям для человека и будущих поколений. Как отмечается в диссертационной работе - весьма важным является защита Конституции, без которой нет и не может быть мира и согласия в современном гражданском обществе и в любом государстве на планете. В этой

связи в работе особенно подчеркивается, что Конституция - это юридическое предписание социального разумного компромисса, кроме того, Конституция может и должна выступать в качестве юридически узаконенного баланса интересов всех социальных слоев общества.

Теоретико-доктринальной основой диссертации являются научные труды известных в отечественной и зарубежной науке конституционного права. В качестве фактологического базиса диссертации использованы конституционные и законодательные акты Республики Армения и зарубежных стран.

Научная новизна данной диссертационной работы выражается в том, что автор рассматривает конституцию не только как основной закон государства и общества, а более в широком диапазоне, как результат общественно-политического согласия вокруг социально-правовых ценностей данного социума, без которого невозможно нормальное функционирование права человека, гражданского общества и государственной власти.

Теоретическая значимость диссертации заключается в том, что сформулированные в нем концептуальные подходы и выводы развивают и дополняют наши знания о конституции, конституционализме, конституционной культуре, является также теоретико-методологическим инструментарием для глубокого изучения сущности и содержания конституции, выявлению ее места и роли в национальном законодательстве и правовой системе общества.

Практическая значимость работы заключается в том, что содержащиеся в нем рекомендации и выводы могут найти практическое применение в правотворческой, правоприменительной и правоохранительной деятельности.

Материалы диссертационного исследования могут быть использованы депутатами Национального Собрания РА, сотрудниками исполнительной власти, а также в учебном процессе по дисциплинам общей теории права и государства, конституционного права, политологии.

Summary

Suzanna Nazinyan d/o Boris

Constitution in the system of national legislation: theoretical and legal analysis

In this dissertational research, the concept and essence of the constitution, its role and place in national legislation are comprehensively and thoroughly studied.

The relevance of the topic of the dissertation research is conditioned by radical political and constitutional changes in the Republic of Armenia.

In the dissertation an attempt was made to comprehend, taking into account the historical experience of the social, legal and economic nature of the constitution, as a legal instrument of governance, having a dual nature, that took shape at the end of the 18th century. On the one hand, the historical appearance of the constitution as a legal act is associated with structural socio-economic shifts in developing societies, when the constitutions replaced monarchs and were instruments of society that negotiated with the state. On the other hand, the evolution of the essence of the constitution over the past two centuries has almost completely changed its content, when society dictates its conditions to the state, and the state, through the constitution, establishes the necessary legal regulations and guarantees for the normal functioning of society.

In this sense, the author states that in the modem era the constitutions play an increasingly important role of acts of direct action in defending against any threats to rights and freedoms, life and dignity, legal security, sustainable development and other immutable values for man and future generations. As noted in the thesis, it is very important to protect the Constitution, without which there is not and there cannot be peace and harmony in modem society and in any state on the planet. In this connection, the work particularly emphasizes that the Constitution is a legal prescription of a social and reasonable compromise, in addition, the Constitution can and should act as a legally legitimized balance of interests of all social strata of

society.

The theoretical and doctrinal basis of the dissertation is the scientific works of the author, known in the domestic and foreign science of the constitutional law. The constitutional and legislative acts of the Republic of Armenia and foreign countries were used as the factual basis of the dissertation.

The scientific novelty of this dissertational work is expressed in the fact that the author views the constitution not only as the basic law of the state and society, but in a broader range, as a result of socio-political consensus around the social and legal values of the given society, without which the normal functioning of human rights, civil society and government is impossible.

The theoretical significance of the thesis lies in the fact that the conceptual approaches and conclusions formulated in it develop and supplement our knowledge of the constitution, constitutionalism, constitutional culture, is also a theoretical and methodological tool for in- depth study of the essence and content of the constitution, the identification of its place and role in national legislation and the legal system of society.

The practical importance of the work lies in the fact that the recommendations and conclusions contained therein can find practical application in law-making, law-enforcement and law-enforcement activities.

The materials of the dissertational research can be used by the deputies of the National Assembly of RA, employees of the executive power, as well as in the educational process on the disciplines of the general theory of law and the state, constitutional law, political science.